

Examination of Primary School 4st Grade Social Studies Textbook in the Context of Digital Citizenship

Bekir Yıldız

Ministry of National Education, Mersin, Türkiye

Research Article

Acknowledgment

History

Received: 12/12/2022

Accepted: 21/06/2023

This paper was checked for plagiarism using iThenticate during the preview process and before publication.

Copyright © 2017 by Cumhuriyet University, Faculty of Education. All rights reserved.

ABSTRACT

Technological developments have made change inevitable in the 21st century. The internet, tablets and smartphones have brought a new dimension to the concept of citizenship by transcending geographical boundaries. In this context, the importance of social studies textbooks has increased even more which are important teaching materials for capturing the digital opportunities offered by information technologies and raising the awareness of being a digital citizen. The purpose of this study was to examine the effectiveness of the primary school 4st grade social studies textbook in raising digital citizenship awareness in terms of the sub-dimensions of the concept of digital citizenship. Document analysis method one of the qualitative research methods, was used in the study. In the analysis of the data, descriptive analysis and content analysis method were used to determine the concepts and topics of digital citizenship taking into account the 4st grade social studies textbook for the 2022-2023 academic year. The findings obtained from the research were evaluated in the context of nine sub-dimensions of digital citizenship. The results determined that the social studies textbook was not sufficiently inclusive in the sub-dimensions of digital citizenship, and the concepts and topics were distributed unevenly across themes. The most striking result of this research was that the social studies textbook did not provide sufficient content on raising digital citizens in the 21st century.

Keywords: Digital citizenship, digitalization, social studies textbook.

İlkokul Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Dijital Vatandaşlık Bağlamında İncelenmesi

Süreç

Geliş: 12/12/2022

Kabul: 21/06/2023

Bu çalışma ön inceleme sürecinde ve yayımlanmadan önce iThenticate yazılımı ile taranmıştır.

Copyright

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License

Öz

Teknolojik gelişmeler 21. yüzyılda değişimi kaçınılmaz kılmış; internet, tablet ve akıllı telefonlar coğrafi sınırları aşarak vatandaşlık kavramına yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu bağlamda, bilişim teknolojilerinin sunduğu dijital fırsatları yakalamak, dijital vatandaş olma bilincini kazandırmak için önemli bir öğretim materyali olan sosyal bilgiler ders kitaplarının önemi daha da artmıştır. Bu araştırmanın amacı; ilkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının dijital vatandaşlık bilinci kazandırmadaki etkililiğini, dijital vatandaşlık kavramının alt boyutları açısından incelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Verilerin analizinde 2022-2023 eğitim öğretim yılı 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı dikkate alınarak dijital vatandaşlık kavram ve konularının belirlenmesine yönelik betimsel analiz ve içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular, dijital vatandaşlığın dokuz alt boyutu bağlamında değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler ders kitabının dijital vatandaşlığın alt boyutlarında yeterli düzeyde kapsayıcılığının olmadığı, kavram ve konuların temalara düzensiz dağıldığı belirlenmiştir. Bu araştırmada en dikkat çekici sonuç 21. yüzyılda dijital vatandaş yetiştirme konusunda sosyal bilgiler ders kitabı yeterli içerik sunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital vatandaşlık, dijitalleşme, sosyal bilgiler ders kitabı.

yildizbekir086@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9772-1856>

How to Cite: Yıldız, B. (2023). İlkokul dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitabının dijital vatandaşlık bağlamında incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 12(3): 583-598.

Giriş

Hızlı bir gelişim ve değişim gösteren teknolojik ilerlemeler bireylerin alışkanlıklarını, tercihlerini ve yaşam biçimlerini önemli ölçüde etkilemiştir. İnternete bağlı olarak bilgisayar, akıllı telefonlar, sosyal ağlar, uygulamalar ve web sayfaları bu süreci hızlandırmıştır. Bireylerin en temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için dahi çevrimiçi ortamları kullanması gerekmektedir. Bu değişim ile vatandaşlık rolleri de başkalaşıma uğramış ve çevrimiçi ortamların aktif kullanıcılarını yakından ilgilendiren dijital vatandaşlık kavramı ortaya çıkmıştır (Çatlı ve Keskin, 2021; Hava ve Gelibolu, 2018; Sadıku, Tembely ve Musa, 2018). İnternetin getirdiği yenilikler birey ve toplumlara büyük olanaklar sağlamış ve vatandaşlık kavramının dijital ortamlara taşınmasına yol açmıştır (Aydın, 2015; Karaduman ve Öztürk, 2014). Teknolojik dönüşüm, nesnelerin interneti, sanal ve artırılmış gerçeklik, çevrimiçi uygulamalar, yapay zekâ gibi kavramlar özellikle son yıllarda dijital çağın getirdiği dönüşümleri temsil etmektedir (Aldemir ve Avşar, 2020; Arı, 2021; Çark, 2020). Bireylerin internetin ve dijital teknolojilerin sunduğu fırsatları yakalayabilmesi ve ortaya çıkabilecek olası risklerden korunabilmesi için dijitalleşmesini zorunlu hâle getirmiştir.

Vatandaşlık kavramının dijital vatandaşlığa dönüştüğü günümüz dünyasında birçok dijital sorun ortaya çıkmıştır. Dijital düzeyde okuryazarlık eksikliği, erişim engeli, teknolojinin kötüye kullanılması, dijital dünyadaki yasal boşluklar, etik sorunlar acil çözüm bekleyen evrensel konulardır (Bitirim Okmeydan, 2017; Deniz, 2010). İnternetin toplumların hayatına girmesi, dijital teknolojilerdeki gelişme, sosyal medyanın etkin kullanımı çalışma ve yaşam alanımızı, ilişki kurduğumuz ortamları büyük ölçüde değiştirmiştir (Çubukçu ve Bayzan, 2013; Reynolds ve Scott, 2016). Dijital ortamlardan doğan sorunların ciddi boyutlara gelmesi, toplumsal yapıya ve kültürle olumsuz etkiler oluşturmaya başlaması bazı tedbirler almayı zorunlu hale getirmiştir (Ribble, 2021). Çevrimiçi ortamlarda güvenli, etik ve eleştirel bakış açısıyla dijital dünyanın sağlayacağı tüm yetki, yeterlik ve etkililik dijital vatandaşlıktan geçmektedir. Çubukçu ve Bayzan'a (2013) göre dijital vatandaşlık, bireyin çevrimiçi ortamlarda yapmış olduğu davranışların sorumluluklarını alabilmesini, suç oluşturacak paylaşımlardan uzak kalarak teknolojiyi kullanabilmesini gerektirmektedir.

Dijital vatandaşlık becerisi kazandırmaya dönük dijital teknolojilerin kullanımı ve uyulması gereken etik ilkeler ile ilgili eğitim verilmesi gerekmektedir (Hollandsworth, Donovan ve Welch, 2017). Dijital vatandaşlık gerek çocukların gerekse yetişkinlerin interneti ve dijital teknoloji kanallarını etik ve yasal ilkelerle güvenli ve sorumlu kullanması ile gerçekleşir (Mossberger, Tolbert ve McNeal, 2007; Ribble, 2015). Eğitim teknolojilerinin bir parçası olarak görülen dijital vatandaşlık (ISTE, 2019) herkes için erişim, gizliliğe, mahremiyete ve çevrimiçi haklara saygı, empati kurma, eleştirel düşünme ve sahte haber kaynaklarına itibar etmemeyi gerektirir.

Dünyada yaşanan dijital dönüşümleri takip edebilmek, dijital fırsatlardan faydalanabilmek ve eleştirel bakış açısıyla farkındalık oluşturabilmek için temel eğitim düzeyinde dijital vatandaşlık eğitiminin verilmesini gerektirmektedir. Bu doğrultuda öğrencilerin interneti, sosyal ağları, teknolojik aygıtları yasal, etik ve güvenli olarak nasıl kullanabileceklerini öğrenmeleri üzerine odaklanılmalıdır (Karaduman ve Öztürk, 2014). Teknoloji kullanımının çok küçük yaşlara kadar düştüğü günümüzde internet, mobil ve sosyal ağların bilinçli kullanılmadığı ve gerekli önlem alınmadığı takdirde fırsatların risklere dönüşmesi kaçınılmazdır.

Teknolojik gelişmeler ve internetin toplum hayatına derinlemesine nüfus etmesi, toplumsal değerlerin aktarımında, temel hak ve özgürlüklerin, vatandaşlık bilgilerinin öğretiminde mihver ders olan sosyal bilgiler dersine ve ilgili ders kitabına yönelik bir değişim getirmiştir (Turan ve Karasu Avcı, 2018). Sosyal bilgiler dersi ilkökullü çağından itibaren çocukların iyi bir vatandaş olabilmelerini sağlarken dijital dünyanın beklediği insan profiline ulaşma hedefini de taşımaktadır (Aslan, 2016). Bu bağlamda sosyal bilgiler ders kitabının dijital vatandaşlığa uygun olarak tasarlanması beklenmektedir. Bu çalışmada bireyin ve toplumun farklılaşan ilgi ve ihtiyaçları karşısında sosyal bilgiler ders kitabında yer alan kavram ve konu içeriklerine dijital vatandaşlık ve alt boyutları bağlamında nasıl yer verildiği tespit edilmiştir.

Dijital Vatandaşlık

Dijital teknolojileri ve interneti güvenli ve sorumlu kullanabilme, etik kurallar, insan hak ve hukuku gözetilerek başkalarına zarar vermeden teknoloji kullanımına duyulan gereksinim dijital vatandaşlık kavramını gündeme taşımıştır (Öztürk, 2021; Ranchordas, 2020; Tan, 2011). Bilgi iletişim teknolojileri sürekli gelişim gösterdiğinden yetkinliklerin geliştirilmesi ve yaşam boyu sürdürülebilmesi için dijital vatandaşlık eğitimi çocukluğun en erken dönemlerinde başlatılması gereken bir süreçtir.

Ribble (2011) teknoloji kullanırken doğru ve sorumlu davranışlar olarak kavramlaştırdığı dijital vatandaşlığı 9 boyutta incelemiştir:

Dijital okuryazarlık, bilgisayar aracılığıyla dijital kaynaklarda üretilen bilgiyi kavrayarak eleştirel bir bakış açısıyla kullanma yeteneğidir (Gilster, 1997). Dijital okuryazar birey gelişmekte olan teknolojilere uyum sağlayabilen ve farklılaşan iletişim dilini anlayan kişidir. Dijital okuryazarlığın yaygınlaştırılması ile birlikte çevrimiçi ortamlarda birtakım dijital faaliyetleri sürdürmek, bilgi

Resim 1. Dijital Vatandaşlık

iletişim teknolojilerini bilinçli, güvenli ve etkin kullanmak için öğretmen ve öğrencilerin dijital vatandaşlık hakkındaki algılarına odaklanılmıştır (Algan, 2021; Chou, Block ve Jesness, 2012; Karakuş Yılmaz, 2020; Walters, Gee ve Mohammed, 2019). Öğretmen ve öğrencilerin dijital vatandaşlık bilgilerinin uygulama teknolojileri ile bütünleştirilmesi gerektiği özellikle vurgulanmıştır (Hollandsworth vd., 2017). Öğretmen ve öğrencilerin temel teknoloji kullanma düzeyinin artması, dijital vatandaşlık düzeyi ile doğrudan ilişki içerisindedir (Algan, 2021; Hakdar, 2022).

Dijital sağlık, bireylerin ve toplumun sağlık durumunu takip, denetim ve iyileştirilmesinde, hastalıkların tanı ve tedavisinde, sağlık sistemi çalışanlarının eğitiminde bilişim teknolojilerinin kullanılmasıdır. Torlakcık (2021) dijital sağlığı muhtemel sağlık risklerini yönetebilmek için bilgi iletişim teknolojilerinin kullanılması olarak tanımlamıştır. Dijital erişim, "Toplumu oluşturan bireylerin tamamının dijital teknolojiye her an her yerden yüksek kalite ve hızda erişim sağlayabilmesi" (Çubukçu ve Bayzan, 2013) olarak tanımlanmıştır. Dijital erişim, çevrimiçi ortamlara tüm toplum kesiminin dahil olabilmesidir. Dijital iletişim, International Society for Technology in Education (ISTE, 2022) tarafından "Çeşitli dijital kanallardan iletişim kurarken doğru kararlar verebilmek" olarak tanımlarken Ribble (2011) "elektronik bilgi alışverişi" olarak tanımlanmıştır. Sosyal medya ağları, anlık mesajlaşma ve e-posta insanlar arasındaki iletişim ve paylaşımını hızlandırmıştır. Dijital ticaret, e-ticaret, elektronik ticaret anlamına gelmektedir. Mal ve hizmet alım satımının elektronik ortamda ve internet üzerinden yapılmasıdır (Bhat, Kansana ve Khan, 2016). Güvenli internet sayfalarında ticaret yapabilmek ve kişisel verilerin korunabilmesi dijital vatandaş olmanın temel bileşenlerindedir. Dijital güvenlik, internet kullanıcılarının ağ ortamlarında olası tehlikelerin bilincinde olması, ne yapacağını bilmesi yani kendi güvenliğini almasıdır (Jeske ve Van Schaik, 2017; Ribble ve Bailey, 2006). Metin (2021) ise dijital güvenliği teknoloji kullanımında güvenliği garanti eden elektronik önlemler olarak tanımlamıştır. Dijital etik, dijital kullanıcılarından beklenen davranış standartları olarak tanımlanmaktadır (Ribble, 2008). Dijital etiğin odağında toplumu istedik yönde geliştirecek olumlu norm ve değerler yer almaktadır. Çubukçu ve Bayzan (2013) çevrimiçi ortamlarda, dijital teknolojileri kullanan bireylerin gerekli yerde gerekli davranışların sorumluluğunu alması gerektiğini ifade etmiştir. Dijital hukuk, sanal ortamlarda karşılaşılabilecek sorunların yasal düzenlemelerle güvence altına alınması işlemlerini düzenlemektedir. Bireyler fiziki ortamlarda sergilediği eylemler kadar çevrimiçi ortamlarda da sergilediği eylemlerin yasal sorumluluğunu taşımaktadır (Karakuş Akçin, 2021). Dijital haklar ve sorumluluklar, dijital teknolojilerin yasal sınırlar içerisinde özgürce kullanılması, çevrimiçi ortamlarda düşüncelerin ifade edilmesi ve ortaya çıkabilecek hukuksuzluk karşısında yasal haklarının olması olarak ifade edilmektedir (Sakallı, 2015).

Literatür İncelemesi

Son yıllarda yapılan bazı araştırmalar dijital vatandaşlığın siyasi ve kurumsal yapı ile olan ilişkisine odaklanmıştır. Blok zincir, covid-19, yetki devri, verimlilik gibi konular yurttaşların yaşamlarında hızlı bir değişim ortaya koymakta ve bu durum ulus-devlet anlayışını değişime uğratmaktadır (Calzada, 2022; Schou ve Hjelholt, 2018). Bazı toplumlar dijital medyadaki insan yönelimlerini kanalize edebilmek için ulusal eğitim müfredatı önerirken (Adorjan ve Yau, 2015; Bombardelli, 2020; Bradau, Diley, Schaumleffel ve Himawan, 2022; Emejulu ve Mcgregor, 2019; Gleason ve Von Gillern, 2018) bazı toplumlar devlet kurumlarının ve internet şirketlerinin bireylerin dijital vatandaşlık faaliyetlerini izlemesi ile bazı dijital haklar ve sorumluluklar ortaya çıktığını savunmuştur (Hintz, Dencik ve Wahl-Jorgensen, 2017).

Dijital vatandaşlık, dijital teknolojilerin sağladığı fırsatlardır (Amanda, Walsh ve Black, 2019). Lozano Diaz, Figueredo-Canosa ve Fernandez-Prados (2020) üniversite öğrencilerinin yüksek dijital becerilere sahip olduklarını ve dijital medyayı düzenli kullandıklarını ifade etmiştir. Fernandez Prados, Lozano Diaz ve Ainz Glende (2021) metodolojik bakış açısıyla dijital vatandaşlıkla ilgili dijital okuryazarlık sorunlarını ortadan kaldırmak ve dünyadaki eğitim uygulamalarının takip edilerek eleştirel bakış açısıyla dijital vatandaşlığın özünü oluşturmak gerekmektedir. Martin, Gezer ve Wang (2019) dijital vatandaşlık uygulamalarına yönelik öğrencilerin anlama ve uygulama becerilerinin oldukça yüksek olduğunu ifade etmiştir. Sanabria Mesa ve Cepeda Romero (2016) vatandaşlık kavramı ile dijital bilgeliğin sınıflardaki entegrasyon düzeyleri arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirlemiş ve okullarda dijital vatandaşlık eğitimi için dijital yeterlik çalışması önermiştir. Şenel (2022) ELT öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeylerini incelemiş ve dijital görgü kuralları ve dijital hukuk boyutunda kız öğrencilerin daha bilinçli hareket ettiği sonucuna varmıştır.

Henry, Vasil ve Witt (2021) dijital vatandaşlığın cinsiyet gücü ilişkilerinin rolüne değinmiş dijital toplumlarda cinsiyet bağımlılığını ve dışlayıcı uygulamaları analiz etmiştir. Feminist teoriler ve pratik yansımalarının ataerkil, neo-liberal, cinsiyetçi, önyargılı kültürlerde ihtiyaç duyulan bir eleştiri sağlayarak dijital hakları, normları ve uygulamaları şekillendirebilmektedir. Milenkova ve Lendzhova (2021) Covid-19 pandemik krizinde dijital medyaya verilen sosyal tepkiler üzerine yapılan yayınları analiz etmiştir. Küresel toplumsal krizlerin yaşandığı dönemde toplumsal olayların yorumlanması ve kontrol edilebilmesi için dijital medya okuryazarlığının kritik bir önemi olduğu belirlenmiştir. Alghamdi (2022) Covid-19 salgın süreci ve sonrası Suudi Arabistan'da çevrim içi okullar, dijital eğitim ve e-öğrenme biçimleri acil müdahale yolları sunmuştur.

Dijital vatandaşlık kavramına yönelik alanyazında yer alan çalışmaların genel eğitim programlarına ve dijital vatandaşlık kavramına yönelik öğretmen-öğrenci görüşleri ve algıları üzerine odaklandığı belirlenmiştir. Dijital

vatandaşlık kavramına ve ilgili alt boyutlarına ilişkin sosyal bilgiler ders kitabı üzerine az sayıda araştırmanın olduğu belirlenmiştir (Kara ve Atasoy, 2019; Kavak, 2021; Şimşek, 2022; Turan ve Karasu Avcı, 2018). Sosyal bilgiler ders kitabının dijital vatandaşlık bağlamında incelenmesine yönelik yapılan bu araştırma ile alanyazına önemli katkı sağlamanın yanında dijital vatandaşlık içerikli ders kitabı oluşturabilmek için önemli bir kaynak oluşturacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı ilkökul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının dijital vatandaşlık bilinci kazandırmadaki etkililiğini, dijital vatandaşlık kavramının alt boyutları açısından incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıda ifade edilen iki alt soruya cevap aranmıştır:

1. Dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan dijital vatandaşlığa yönelik kavram, görsel ve kaynaklar nasıl yer almıştır?
2. Dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitabında dijital vatandaşlığın alt boyutları nasıl yer almıştır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nitel araştırma yaklaşımı benimsenerek tasarlanmıştır. Araştırmanın verileri nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Bu yaklaşımla gerçekleştirilen doküman incelemesi, araştırılacak olay ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin içeriğini sistematik olarak titizlikle analiz etmektir (Wach, 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verilerinin toplanmasında Tuna Matbaacılık tarafından basımı yapılan ve Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda okutulan ilkökul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından yararlanılmıştır. 2022-2023 eğitim-öğretim yılında sosyal bilgiler ders kitabına ekim-kasım 2022 tarihleri arasında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Eğitim Bilişim Ağı Platformundan ulaşılmıştır. Elde edilen veriler Ribble (2012) tarafından geliştirilen dijital vatandaşlığın 9 alt boyutu dikkate alınarak betimsel analiz ve içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Araştırmada sosyal bilgiler ders kitabı kategorik olarak incelenmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı, dijital vatandaşlık ve alt boyutları bağlamında iki okur tarafından incelenmiştir. Birbirinden bağımsız olarak yapılan incelemeler ile dijital vatandaşlık unsurları kodlanmıştır. Okurlar tarafından yapılan kodlamalardaki uyum % 92 olarak belirlenmiştir. Dijital vatandaşlığın alt boyutları kategorisinde elde edilen veriler bilgisayar ve öğretim teknolojileri alanında iki uzman tarafından incelenmesi yapılmış ve ilgili olmayan veriler veri dışı bırakılmıştır. Dijital vatandaşlık bağlamında elde edilen kavram, görsel ve kaynaklar taranmış, verilerin

anamlı hale getirilerek yorumlanabilmesi için frekans değerleri ve sayfa numaraları belirlenerek tablolaştırılmıştır.

Bulgular

Dijital vatandaşlık kavramı ve alt boyutları bağlamında incelenen veriler, Dijital vatandaşlık kavramına yönelik bulgular ve dijital vatandaşlığın alt boyutlarından elde edilen bulgular başlıkları altında incelenmiştir.

Dijital Vatandaşlık Kavramına Yönelik Bulgular

Dijital vatandaşlık kavramına yönelik bulgular, sosyal bilgiler ders kitabında yer alan ve doğrudan dijital vatandaşlık ifadesini çağrıştıran kavram, görsel ve kaynakların derlemesinden oluşmaktadır. Sosyal bilgiler ders kitabında yer alan dijital vatandaşlığa yönelik kavram, görsel ve kaynaklar aşağıda Çizelge 1’de sunulmuştur.

Çizelge 2’de sosyal bilgiler ders kitabında yer alan konuların anlatımında yararlanılan bazı internet kaynakları sunulmuştur. Yararlanılan her bir internet kaynağı ilgili sayfanın alt bölümünde ve kitabın sonunda kaynakça olarak sunulmuştur.

İlkökul sosyal bilgiler dersi öğretim programı kapsamında yer alan dijital vatandaşlığa yönelik verilmek istenen temel beceriler doğrultusunda 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı derinlemesine incelenmiştir. Dijital vatandaşlık kavramı alt boyutları doğrultusunda ders kitabında yer alan kelime, kavram ve ifadeler Çizelge 3’te verilmiştir.

Çizelge 1’e göre sosyal bilgiler ders kitabında dijital vatandaşlığa yönelik 47 kavram, 21 görsel ve 12 internet kaynağı yer almaktadır. Kitapta en sık genel ağ, cep telefonu, internet, bilgisayar kavramlarının tekrar edildiği belirlenmiştir. Bu kavramların yanında çipli kimlik belgesi, cep telefonu, bilgisayar, bilgisayar oyunları, internet, GPS teknolojisi, genel ağ siteleri, erken uyarı sistemleri, mail, sağlıkta teknoloji, eğitimde teknoloji, forum ve bloglar, sanal bilet, okul bülteni, internet haber kavramları da yer almaktadır. 4.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan konular internet kaynaklarından yapılan alıntılar ve görsellerle zenginleştirilmiş ve öğrencilerin dikkatini çekebileceği düşünülen internet haberlerine yer verilmiştir. Ayrıca öğrenciyi dijital ortamlarda daha detaylı araştırma yapmaya yöneltecek birtakım erişim bağlantıları da paylaşılmıştır.

Üretimden Tüketime adlı temada isteklerimiz ve ihtiyaçlarımız konusu bir internet haberi ile zenginleştirilmiştir. Veriler her internet haberinin ilgili görseli üzerine bilgisayar ve ondan yayılan sinyal eklenmiştir.

Çizelge 2’ye göre sosyal bilgiler ders kitabında 11 adet internet kaynağından alıntı yapıldığı belirlenmiştir. Yapılan alıntılar güncel dergiler, resmi-özel kurumlar ve gazetelerin internet ağları üzerinden gerçekleştiği belirlenmiştir. Ayrıca internet haberi üzerinden doğrudan 7bfarklı alıntı yapılarak konuların içeriği zenginleştirilmiştir. Çizelge 2’ye göre 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan öğrenme alanlarından en fazla

dijital vatandaşlık kavramı $f=25$ değeri ile *İyi ki Var* temasında geçmektedir. *Herkesin Bir Kimliği Var* teması 9, *Yaşadığımız Yer* teması 5, *Geçmişimi Öğreniyorum* teması 4, *Üretimden Tüketime*, *İnsanlar ve Yönetim* temaları 3 ve *Uzaktaki Arkadaşım* teması 2 dijital vatandaşlık kavramı içermektedir. Elde edilen bulgulardan hareketle ilkökul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının belli öğrenme alanlarında dijital vatandaşlık kavramlarının yoğunlaştığı ve temalar arasında orantısız bir dağılımın olmadığı belirlenmiştir.

Aşağıda verilen örnek görsellerdeki internet haberleri öğrencilerin ilgisini çekebileceği düşünülen dijital içerikli haber kaynaklarından derlenmiştir. Görsellerin sağ üst köşesinde yer alan bilgisayar sinyalleri öğrencilerin dijital dünyaya yönelim göstermesini sağlayan bir içerik sunmaktadır. Çizelge 2’de sosyal bilgiler ders kitabında yer alan öğrenme alanlarına göre verilerin dağılımı verilmiştir.

Resim 2. Üretimden Tüketime, s.123

Resim 3. İyi ki Var Teması, s.127

EkmeK İsrafını Önleme Kampanyası Şiir, Kompozisyon ve Resim Yarışması Ödülleri

Havza İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından, ilçe sınırları içerisinde yer alan ilköğretim ve ortaokul öğrencileri arasında "EkmeK İsrafının Önlenmesi" konulu resim, şiir ve kompozisyon yarışması düzenlendi. Yarışmalarda dereceye giren öğrencilere ödülleri, düzenlenen bir törenle verildi.

İnternet Haberi (4)

Resim 4. Üretimden Tüketime, s.143

TİKA'dan Özbekistan'a Turizm ve Otelcilik Eğitimi

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), T.C. Milli Eğitim Bakanlığı ile Özbekistan Turizm Geliştirme Devlet Kurulu iş birliğinde Buhara'da Turizm Otelcilik Eğitimi düzenlendi.

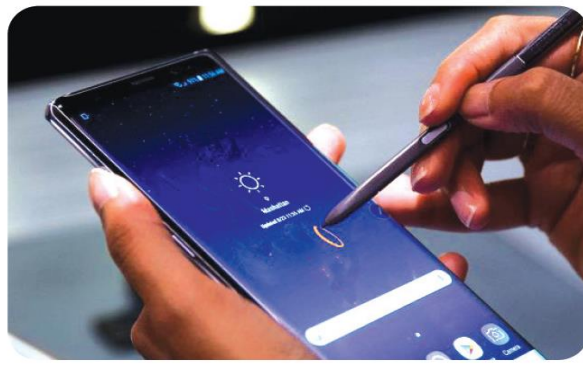
Buhara Turizm Kolejinde bir hafta süren eğitimin sonunda katılımcılara sertifikaları törenle teslim edildi. Büyük ilgi gören sertifika töreninde TİKA Taşkent Program Koordinatörü ve T.C. Milli Eğitim Bakanlığı uzmanları tarafından 140 katılımcıya sertifikaları dağıtıldı.

Özbekistan Turizm Geliştirme Devlet Kurulu Eğitim Dairesi Başkan Yardımcısı Nataliya İvonina eğitim programının düzenlenmesinden büyük memnuniyet duyduklarını ifade ederek katılımcıların önemli bir deneyim kazandığını söyledi.

İnternet Haberi (6)

Resim 5. Uzaktaki Arkadaşım, s.185

Resim 6. Haberleşme Teknolojisi, s.96

Çizelge 1. Sosyal bilgiler ders kitabında yer alan dijital vatandaşlık unsurları

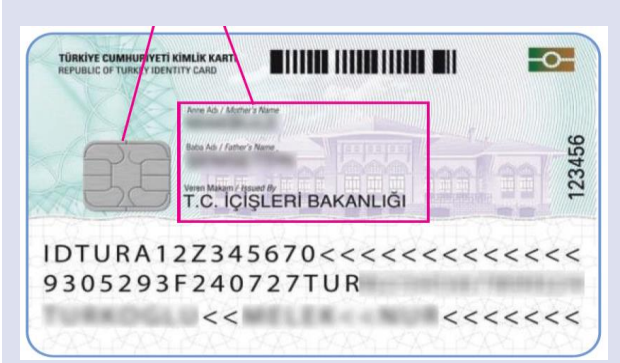
Dijital vatandaşlık unsurları	(f)	Sayfa Numaraları
Dijital vatandaşlığı çağrıştıran kavramalar (genel ağ, cep telefonu, internet, bilgisayar, çipli kimlik belgesi, cep telefonu, bilgisayar, bilgisayar oyunları, internet, GPS, teknoloji, genel ağ siteleri, erken uyarı sistemleri, mail, sağlıkta teknoloji, eğitimde teknoloji, forum ve bloklar, sanal bilet, okul bülteni, internet haber)	47	6,12,15,15,20,22,31,31,34,37,37,48,48,66,69,76,84,92,94,96,96,97,97,101,101,102,102,102,107,112,114,115,115,115,117,117,118,118,119,119,119,147,158,163,165,188
Dijital vatandaşlığı anlatan görseller	21	11,15,37,48,66,96,97,97,101,101,102,102,102,112,115,115,117,117,118,123,143
Dijital boyutta internet kaynakları	11	22,24,50,52,54,55,58,62,99,107,183

Çizelge 2. Sosyal bilgiler ders kitabında yer alan internet kaynakları

S.n.	Yararlanılan İnternet Kaynakları
1.	https://indigodergisi.com/2012/07/april-deniz-picasso-o-bir-deha-kivilcimi-tasiyor
2.	http://www.mimarizm.com/makale/evde-buldugum-malzemelerle-baska-seyler-yapabildigimi-fark-ettim_115929
3.	http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-71/mustafa-kemalin-basinla-ve-minber-gazetesiyle-iliskisi
4.	turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_1/onder_2.pdf
5.	http://sahinbey.meb.gov.tr/www/sahinbey-hakkinda/icerik/5
6.	http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/09/01/708575/icerikler/yoruk-ali-efe_73509.html?CHK=3c73ccda4c-9c3f099bf612ede8f31a7c
7.	http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-09/ataturkun-cephelerde-verdigi-dort-emir
8.	www.nazikildiz.fevziozbey.k12.tr/FileUpload/op3139/.../karagoz_evini_ariyor
9.	https://www.sabah.com.tr/akdeniz/2016/03/07/eski-yollar-eski-ulasim-araclari
10.	http://blog.milliyet.com.tr/telefon-acilisinda-kullandigimiz--alo--kelimesi-bir-bayan-isminin-kisaltimisi-imis/Blog/?BlogNo=113522
11.	Erişim tarihi: 21.06.2018, http://akmb.gov.tr/userfiles/files/Bilge%20Dergisi/Bilge-pdf.29.pdf

Çizelge 3. Sosyal Bilgiler ders kitabındaki dijital vatandaşlık kavramı alt boyutlarının dağılımı

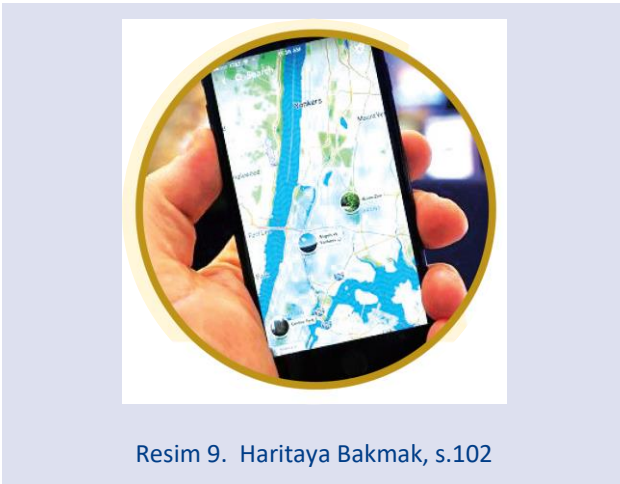
Öğrenme Alanları	(f)	Sayfa Numarası
Herkesin Bir Kimliği Var	9	11,12,14,15,15,20,22,31,31
Geçmişimi Öğreniyorum	4	37,37,48,48
Yaşadığımız Yer	5	66,69,76,84,92
İyi ki Var	25	94,96,96,96,96,96,97,97,101,101,102,102,102,106,112,114,115,115,15,117,117,118,118,119,119
Üretimden Tüketime	3	123,143,147
İnsanlar ve Yönetim	3	158,163,165
Uzaktaki Arkadaşım	2	184,185

Resim 7. T.C. Kimlik Kartının Arka Yüzü, s.15

Resim 8. Aile Tarihi, s.37

Resim 9. Haritaya Bakmak, s.102

Dijital Okuryazarlık

İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı bilgi okuryazarlığı, eleştirel okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve teknoloji okuryazarlığını arttırmaya ve bu alanda farkındalık kazandırmaya yönelik hazırlanmış konu, kavram ve görseller doğrultusunda incelenmiştir. *Herkesin Bir Kimliği Var* temasında Resim 5'de medya okuryazarlığına dair bir içerik sunulurken Görsel 6'da yeni kimlik kartının tanıtımı yapılmış ve gelişen teknoloji ile uyumlu bir tasarım oluşturulduğu vurgulanmıştır

Dijital okuryazarlık becerilerinin gelişimine yönelik sosyal bilgiler ders kitabında öğrencilerin genel ağı

kullanarak araştırma yapıp ödevlerini hazırladığı, bilgileri telefon ve bilgisayarda depoladığı, GPS teknolojilerinden faydalandığı, internet ortamında müzik dinlediği, bilgisayar oyunları oynadığı belirlenmiştir. Çocuklar daha çok bilgi edinmek ve eğlenmek amacıyla bilgisayar ve interneti kullanmaktadır.

"Günlük hayatınızda kullandığınız teknolojik ürünler sayesinde pek çok zor işi kolaylıkla yapabilirsiniz. Örneğin telefon kullanarak uzaktaki biriyle konuşabilir, taşıtlara binerek seyahat edebilirsiniz. Bilgisayarlarınızla ödevlerinizi yapabilir, oyunlar oynayabilirsiniz." (SB,s.94).

"Kronolojimi oluşturduktan sonra babaannemin cep telefonuna kaydettiğim sözlerini bir kez daha dinleyip eksik kalan bilgileri tamamladım. Sözlü tarih çalışmamın son aşamasında bilgisayarımın başına geçerek aile tarihim yazmaya başladım." (SB, s.37).

Geçmişten Günümüze Teknoloji adlı konuda yer alan teknolojik gelişmelerin insanların seyahat alışkanlıklarını değiştirdiği anlatılmaktadır. Kitap öğrencilere seyahat esnasında kullanabileceği dijital okuryazarlık becerilerine dikkat çekmektedir.

Resim 8'de aile tarihi tarihi konusunda araştırma yapan bir çocuğun bilgisayarı aktif olarak kullandığı görülmektedir. Ders kitabında yer alan görsellerde ve ifadelerde bilgisayar, telefon gibi teknolojik aletlerin kullanımına çok sık yer verildiği belirlenmiştir.

Geçmişten günümüze teknolojik gelişmeler insan hayatında önemli yenilik ve değişimler getirmiştir. İnsanların seyahat alışkanlıkları değişmiş, dijital dönüşümler seyahat davranışlarını da farklılaştırmıştır.

Resim 9'da telefondaki birtakım uygulamalarla kolay yer ve yön bulmanın sağlandığı anlatılmaktadır. Geçmiş zamanlarda haritaya bakarak veya soru sorarak bulunan yerler günümüzde teknolojinin sunduğu imkanlarla kolaylıkla bulunabilmektedir. Bu doğrultuda yaşanan gelişmeler de ders kitabında ifadesini bulmuştur.

"İnsanlar eskiden seyahate çıkarken yanlarına yolları gösteren bir harita almayı ihmal etmezlerdi. Gidecekleri yerlere en kısa yoldan ulaşabilmek için bu haritadan yararlanırlardı. Bugün ise aynı iş için akıllı telefon kullanılabilir. Telefonunuza genel ağ ortamındaki harita uygulamalarından birini indirip konum ayarlarını açık tuttuğunuzda istediğiniz yere rahatlıkla ulaşabiliyorsunuz." (SB, s. 102).

Resim 9, Resim 10 ve Resim 11 ile ders kitabından yapılan doğrudan alıntıların teknolojinin sunduğu imkanlar ve bu imkanların dijital ortamlara aktarılması sağlayarak harita okumalarında, seyahat ortamlarında ve fotoğrafçılık alanında köklü değişimler oluşturduğunu göstermektedir.

Dijital Sağlık

Sosyal bilgiler ders kitabında yer alan dijital sağlık kavramı sağlık teknolojileri ve acil yardım sürecinde kullanılabilecek dijital uygulama ve süreçleri anlatılmaktadır. Dijital sağlık kavramlarına yönelik ders kitabında yer alan unsurların doğrudan internet ve çevrimiçi ağlara yönelik olmadığı, telefon, sağlık cihazları gibi teknolojik araçlarla anlatıldığı görülmektedir. Bu

duruma örnek olarak Resim 12’de ders kitabından seçilmiş MR cihazı sunulmuştur.

Dijital Erişim

Elektronik ve dijital topluma tam uyum sağlayabilmek için gerek ağ bağlantısı gerekse teknolojik ekipmanın herkes tarafından tedarik edilmesi gerekmektedir. Herkes için internet ve herkes için erişim anlayışı ile sosyal bilgiler ders kitabı incelenmiş, dijital erişime yönelik sadece bir adet içerik tespit edilmiştir.

“Günümüzde ulaşım araçlarının koltuklarında her yolcu için ayrı ekran ve kulaklıklar bulunuyor. İnsanlar yolculuk sırasında genel ağ ve televizyon hizmetlerinden yararlanabiliyor.” (SB, s.102).

Her yolcunun internet erişimine sahip olması ve yolcuların tamamına gerekli ekipmanların sağlanması dijital erişime dönük bir kavram niteliği taşımaktadır.

Yapılan inceleme sonucunda sosyal bilgiler ders kitabının dijital erişim konusunda oldukça yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Her çocuğun dijital dünya ile bağ kurabilmesi, gerekli alt yapı ve teknolojik kaynak imkânının sağlanmasına dönük herhangi bir mesaj ya da kavramın yer almadığı görülmektedir.

Dijital İletişim

Bilgisayar teknolojileri, mobil teknolojiler, sosyal ağlar ve internet teknolojileri aracılığıyla kurulan dijital iletişim kavramlarını belirlemek amacıyla sosyal bilgiler ders kitabı incelenmiştir. Dijital iletişime yönelik yeni kimlik kartlarının elektronik boyutu, mail gönderme, cep telefonunun iletişim kurmadaki önemi, okul internet sitesi gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda ders kitabında yer alan bazı dijital iletişim içerikleri aşağıda sunulmuştur.

“Ben sade bir tasarıma ve kullanışlı boyutlara sahip yeni kimlik kartımı çok sevdim. Bu elektronik kartın gelecekte banka kartı, sürücü belgesi hatta pasaport yerine geçerek hayatımı kolaylaştıracağını düşünüyorum.” (SB, s.15).

“Ben de ödevlerimi hazırlarken genel ağ üzerinden araştırmalar yapıyor, arkadaşlarıma mailler gönderiyorum.” (SB, s.96).

“Cep telefonu ile haberleşmenin dışında daha pek çok iş yapılabilirdi için cep telefonları insanların yanından ayırmadığı bir araç haline geldi.” (SB, s.107).

“Kardeş okul ziyaretimiz sırasında kardeşlerimizle tanışmanın mutluluğunu yaşadık. Okulumuzun bülteninde yayımlamak üzere birçok fotoğraf çektik.” (SB, s.165).

Ders kitabında yer alan dijital iletişim içeriklerine göre internet ağlarına, cep telefonu uygulamalarına, dijital ortamlarda bilgi ve belge paylaşımına odaklanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca yenilenen kimlik kartlarının iletişimde sağlayacağı kolaylıklar vurgulanmıştır.

Resim 10. Yolculukta Eğlenmek, s.102

Resim 11. Fotoğraf Çekmek, s.102

Resim 12. İyi ki Var, s.97

Resim 13. Seyahat Teknolojileri, s.101

Resim 14. İyi ki Var, s.101

Resim 15. Parmak İzi, s.11

Resim 16. İyi ki Var, s.115

Dijital Ticaret

Elektronik ticaret, e-ticaret olarak da ifade edilen dijital ticaret ile mal ve hizmetin internet üzerinden tanıtım ve satışının yapıldığı sanal ticarettir. Dijital vatandaşlığın önemli bir alt boyutunu oluşturan dijital ticaret kavramına yönelik sosyal bilgiler ders kitabının derinlemesine incelemesi yapılmıştır. Dijital ticarete yönelik ders kitabında; internet üzerinden fatura ödeme, bankacılık işlemlerini yürütme, konaklama sağlayacak otellerin internet adresleri ve sosyal medya hesapları, internet üzerinden bilet alma, şirketlerin internet üzerinden reklam vermesi gibi kavramlar ve konular yer almaktadır.

“Seyahate çıkmadan önce yapılacak işlerin başında konaklanacak yerin seçilmesi gelir. Eskiden bu seçim gazete ilanlarına, televizyon reklamlarına bakılarak ya da tanıdık tavsiyesiyle yapılırdı. Günümüzde ise bu iş genellikle genel ağ üzerinden forumlar ve blog yazıları gibi sosyal medya ortamlarında yapılıyor. Otellerin fiyatları ve sundukları hizmetler nelerdir? En çok tercih edilen otel hangisidir? Konaklayanlar hizmetlerden memnun kalmışlar mı? İnsanlar artık bu soruların cevaplarını genel ağdan bulup en doğru kararı verebiliyor.” (SB, s.101).

Dijital ticaret ile insanlar birtakım konaklama kolaylıklarına kavuşmuştur. Ders kitabında ifade edildiği gibi sosyal medya ortamları ve genel ağ uygulamaları ile insanların daha güvenilir ve konforlu konaklama imkanı bulduğu vurgulanmıştır. Bu duruma ders kitabından seçilmiş Resim 13 ve Resim 14 örnek olarak sunulmuştur.

“Seyahat şirketleri, insanlara gidecekleri ülkeleri önceden tanıtmak amacıyla görsel ve yazılı iletişim araçlarını kullanırlar. Ülkelerin özelliklerini anlatan genel ağ siteleri kurarlar.” (SB, s.188).

Ders kitabında özellikle görsel ve yazılı iletişim araçları ile insanların seyahat ve konaklama konusunda geniş bilgi edinebileceği üzerine odaklanılmıştır. Dijital vatandaşlığın önemli bir boyutunu oluşturan dijital ticarete yönelik sosyal bilgiler ders kitabının yeterince zengin içerik sunmadığı belirlenmiştir.

Dijital Güvenlik

İnternet ve sanal ortamlardaki hareketliliğin artması birtakım güvenlik önlemlerini zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda sosyal bilgiler ders kitabında dijital güvenliğe dair yer alan kavram ve konular derinlemesine incelenmiştir. Dijital güvenliğe yönelik ders kitabında; yeni

kimlik kartlarında yer alan güvenlik önlemleri, parmak izi okuyucuları, erken uyarı sistemleri ile doğal afetlerden korunma, dijital teknolojik ürünlerin kullanma kılavuzu gibi kavram ve konular yer almıştır.

“Yeni kimlik kartlarımız on yıl boyunca geçerli olacağı için bu bölümde kartın son geçerlilik tarihi belirtiliyor. Kimlik kartının yenilenmesi vatandaşların kişisel bilgilerinde meydana gelen değişikliklerin güncellenebilmesi ihtiyacından kaynaklanıyor. Aynı zamanda bu uygulamayla teknolojideki gelişmelerin ve yeni güvenlik önlemlerinin kimlik kartlarına yansıtılması amaçlanıyor.” (SB, s.14). Resim 14’te yer alan parmak izi ile dijital güvenliğin sağlanmasında yaşanan kolaylığa vurgu yapılmaktadır. Ders kitabında dijital güvenliğin sağlanmasına yönelik yenilenen kimlik kartlarında bulunan elektronik çiplerin daha kolay ve güvenilir bilgiler sunduğu ifade edilmiştir.

“Yeni kimlik kartlarımıza akıllı kart özelliği kazandıran elektronik çip (yonga) de bu yüzde bulunuyor. Bu çipe kartın sahibine ait fotoğraf bilgisinin yanı sıra parmak izi gibi kimlik doğrulamada kullanılacak bilgiler kaydediliyor.” (SB, s.15).

Bilgisayar, telefon, tablet gibi dijital cihazların bilinçli kullanılmasına yönelik içerikler sunan sosyal bilgiler kitabı, çocukların ve yetişkinlerin sağlığını ruhsal ve fiziksel yönden etkileyebileceğine dair uyarılar vermektedir. Tüm bu içerikler dijital vatandaşlığa yönelik önemli bir alan açan dijital güvenliğe yönelik önemli çıktılar sunmaktadır.

Görsel 15’te bilgisayar karşısında geçirilen fazla zamanın insanlarda birtakım fiziksel rahatsızlıklar oluşabileceğini anlatılmaktadır. Ayrıca ders kitabında bilgisayar karşısında fazla zaman geçirmenin insanların ruh sağlığını etkileyecek psikolojik sorunlar oluşturduğu, insan ilişkilerini zorlaştıracak sosyal sorunlara neden olduğu anlatılmaktadır.

“Zamanımızın çoğunu bilgisayarın başında geçirmek ruh sağlığımızı olumsuz yönde etkiler. Özellikle gelişme çağındaki bizler, bilgisayara bağımlı kalırsak arkadaşlık ilişkileri kurmakta zorlanırsınız. Arkadaşlarımızla oynamaya zaman bulamaz ve sosyal yönümüzü geliştiremeyiz.” (SB, s.115).

Dijital vatandaşlık kavramına yönelik elde edilen bulgular doğrultusunda sosyal bilgiler ders kitabında en fazla dijital okuryazarlık ve dijital güvenlik alt boyutlarında kavram ve konular yer aldığını belirlenmiştir. Dijital

vatandaşlığın alt boyutlarından olan dijital etik ve dijital hukuk alanında hiçbir veri elde edilmemiştir. Ayrıca dijital haklar ve sorumluklar ve dijital erişim alanında sadece bir adet içerik belirlenmiştir. Tüm bu sonuçlar göstermektedir ki dijital vatandaşlık kavramına yönelik sosyal bilgiler ders kitabı sadece belli alt boyutlarda yoğunlaşan kavram ve konular içermektedir. Elde edilen bu veriler, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının öğrencilere dijital vatandaşlık bilinci kazanmada yeterli ve etkin bir içerik sunmadığını göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada ilkök 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan dijital vatandaşlık kavramı ve onun alt boyutları bağlamında inceleme yapılmıştır. Bu araştırma ile öğrencilerin dijital vatandaşlık becerileri kazanmasında önemli verilere ulaşılmış fakat sosyal bilgiler ders kitabının öğrencilere dijital yetkinlik ve bilinç kazandıracak yeterli içerik taşımadığı belirlenmiştir. Benzer şekilde, Kara ve Atasoy (2019) ile Turan ve Karasu-Avcı (2018) ilkök 4.sınıf sosyal bilgiler ders kitabını dijital vatandaşlık bağlamında yetersiz bulmuştur. Shim (2004) dünyada yaşanan teknolojik gelişmelere uygun olarak ders kitaplarının ve programların sosyal bilgiler eğitiminin amaçlarına uygun içerik oluşturmadığını savunmaktadır. Teknolojinin hızla geliştiği buna bağlı olarak bireysel ve toplumsal yönelimlerin değiştiği dijital çağda ders kitaplarının dijital vatandaşlık gereksinimlerine uygun olarak güncellenme periyotlarının kısa tutulması gerekmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre sosyal bilgiler ders kitabında dijital vatandaşlık kavramını çağrıştıran görsel kaynak sayısının yetersiz olduğu belirlenmiştir. Dijital çağın gereksinimlerini karşılamaya dönük yazılı bir kaynak sunan sosyal bilgiler ders kitabının zengin görsel ve dijital yönelimli kaynak içermesi gerekmektedir. Metin içeriğine uygun görsellerin öğrenmeyi kolaylaştıran ve unutmayı önleyen bir etkisi bulunmaktadır (Demirkaya ve Karacan, 2019; Egedemir, 2017). Polat ve Özkaral (2020) sosyal bilgiler ders kitabında yer alan görsellerin uygulamaya dönük olmaktan ziyade süsleyici öğe olarak yer kapladığını ifade etmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB, 2018) sosyal bilgiler dersi öğretim programı dijital okuryazarlık becerisini ve kazanımlarını doğrudan içermektedir. Fakat bu çerçevede dijital vatandaşlığın artan önemine bağlı olarak ders kitabının etkinlik, kavram ve görsel içerik bakımından yetersiz olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde Türkçe ders kitabında yer alan dijital vatandaşlık kavramına yönelik etkinlik ve içeriklerin yetersiz olduğunu belirten araştırmalar dikkat çekmektedir (Duran ve Ertan Özen, 2018; Maden, Maden ve Banaz, 2018; Şimşek, 2022; Yamaç, 2018). Farklı bir araştırma örneği olarak Kurt (2016) Türkiye, ABD, Fransa ve Suriye’de okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarını incelemiş, en çok bilimsel ve teknolojik görsellerin Türkiye’de okutulan ders kitabında bulunduğu belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulguların aksine Yeşilyurt ve Kaymakçı (2014) öğretim

programlarında yeterli düzeyde teknolojik içerik olduğu sonucuna varmıştır. Sosyal bilgiler ders kitabında yer alan kavram ve konular her ne kadar teknolojik unsur içerse de yeterli düzeyde dijital içerikli unsurun yer almadığı belirlenmiştir.

Araştırmının dijital vatandaşlık kavramı alt boyutlarına ilişkin elde edilen verilere göre sosyal bilgiler ders kitabında en sık yer alan dijital okuryazarlık ve dijital güvenlik boyutunun olduğu belirlenmiştir. Dijital vatandaşlığa dair içeriklerin sosyal bilgiler ders kitabına orantısız olarak dağılması ile etkili ve sürdürülebilir bir dijital eğitimin gerçekleşmesi beklenmektedir.

Covid-19 pandemisi ile birlikte bireylerin alışkanlıkları değişime uğramış, bu durum dijital vatandaşlığın sağlık, erişim, ticaret, güvenlik, etik, hukuk, iletişim, hak ve sorumluluk boyutlarını derinleştirmiştir. Araştırma sonuçlarına göre sosyal bilgiler ders kitabının öğrencilerin dijital okuryazarlık becerilerini arttırmaya yönelik bulgular taşıdığı belirlenmiştir. Benzer şekilde gelişen yeni durumlar karşısında öğrencilerin dijital vatandaşlık bilgisini arttırmaya yönelik araştırmalar yapılmıştır (Bradau vd., 2022; Fernandez Prados vd., 2021; Gleason ve Von Gillern, 2018). Sosyal bilgiler ders kitabında öğrencilerin dijital kanallarla etkileşimi sağlamaya, yeni teknolojilerinin sağladığı fırsatları yakalamaya dönük içerikler taşıdığı görülmektedir. Bombardelli (2020) öğrencilerin gelişen yeni medya ile ilişkisini düzenlemeye dönük öğretim programı önermektedir. Şenel (2022) öğrencilerin dijital hâl ve sorumluluklarını öğrenmesi için öğretim programının yeniden dizayn edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Araştırma sonuçlarından elde edilen bulgulara göre sosyal bilgiler ders kitabının dijital vatandaşlığa uygun olarak güncellenmesi gerekmektedir. Ayrıca bu araştırmanın doğrudan sonucu olmasa da yapılan ilgili literatür çalışması dijital vatandaşlığın siyasi bir boyutunun da olabileceğini ortaya çıkarmıştır (Adorjan ve Yau, 2015; Calzada, 2022; Emejulu ve McGregor, 2019; Hintz vd., 2017; Schou ve Hjelholt 2018).

Sosyal bilgiler dersi kapsamında yer alan vatandaşlık eğitimi, teknolojik gelişmeler ile birlikte dijital bir boyut kazanmıştır. Lam ve Wong (2017) öğrencilerin bilgisayar ve teknoloji ile ilgili yeni beceriler edinme konusunda deneyimsiz olduğu için beceri geliştirici uygulamaların yapılmasına dikkat çekmiştir. Dijital vatandaşlığın farklı ders içerikleri ile sunulması (Ribble ve Bailey, 2006) ve bilgi iletişim teknolojilerinin derslerde kullanılması ile dijital becerilerin artacağı (Turan, 2010) ifade edilmiştir. Covid-19 salgı ile birlikte insanların dijital yetkinliklerinde bazı değişiklikler olduğunu (Geçgel ve Uslu, 2021), ilkök, ortaokul, lise ve lisans düzeyinde dijital vatandaşlık adında bir ders olmadığı, sosyal bilgiler, vatandaşlık gibi dersler içerisinde konu olarak bulunduğu ve teknolojinin artan önemi karşısında bu konuların yetersiz kaldığı (Öztürk 2021) bu sebeplerden ötürü sosyal bilgiler ders kitabının ve öğretim programlarının yeniden değerlendirmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Öneriler

1) Çocukların küçük yaşlardan itibaren dijital vatandaşlık bilinci kazanmasını sağlayabilmek için dijital vatandaşlık ve alt boyutlarının tüm öğrenme alanlarına orantısız dağılımını sağlayarak etkili ve verimli bir sosyal bilgiler ders kitabı oluşturulabilir.

2) Sosyal bilgiler başta olmak üzere ders kitapları dijital içeriklerle zenginleştirilebilir. Dijital dünyada yaşayan çocukların ders kitapları aracılığıyla derse olan ilgileri artırılabilir ve dijital vatandaşlık becerileri pekiştirilebilir.

3) Her sınıf seviyesinde öğretim programları ve ders kitapları dijital vatandaşlık kavramı ve alt boyutları bağlamında betimleyici araştırmalar önerilmektedir.

Sınırlılıklar

Bu araştırma dijital vatandaşlığa ve alt boyutlarına yönelik önemli sonuçlar vermiş olsa da örneklem kitlesinin sadece 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından oluşması tüm sınıf düzeyinde genelleme yapma olanağı sunmamaktadır. Araştırma Mike Ribble tarafından sınıflaması yapılan dijital vatandaşlık kavramının dokuz alt boyutları ile sınırlandırılarak gerçekleştirilmiştir.

Extended Abstract

Introduction

Technological developments and the deep penetration of the internet into social life have made the digitalization of education compulsory. According to Ribble (2006), digital citizenship should not be limited to certain disciplines and should be made an integral part of the curriculum in all learning areas. In order to follow the digital transformations in the world, to benefit from digital opportunities and to raise awareness with a critical perspective, digital citizenship education should be given at the basic education level. In this direction, students should focus on learning how to use the internet, social networks and technological devices legally, ethically and safely (Karaduman & Öztürk, 2014). In today's world, where the use of technology has fallen to a very young age, it is inevitable that opportunities will turn into risks if the internet, mobile and social networks are not used consciously and the necessary precautions are not taken. It has been determined to what extent the concepts and subject contents in the social studies textbook are included in the context of digital citizenship and its sub-dimensions in the face of the differing interests and needs of the individual and society. The purpose of this research is to examine the concept of digital citizenship in terms of its sub-dimensions in order to reveal the effectiveness of the primary school 4th grade social studies textbook in raising awareness of digital citizenship. In line with this general purpose, answers to the following questions were sought:

“To what extent are the concepts, visuals and resources for digital citizenship in the 5st grade social

studies textbook included? and “To what extent are the sub-dimensions of digital citizenship included in the 5st grade social studies textbook?”

Method

This study was designed by adopting a qualitative research approach. The data of the research were collected through document analysis, one of the qualitative research methods. Document analysis carried out with this approach includes the analysis of written materials containing information about the events and phenomena to be investigated (Yıldırım & Şimsek, 2021). In the research, which aimed to examine the primary school 4st grade social studies textbook in the context of digital citizenship, the data obtained from the social studies textbook implemented by the Ministry of National Education in the 2022-2023 academic year were analyzed by descriptive analysis and content analysis methods.

Results

The findings on the concept of digital citizenship consist of a compilation of concepts, images and resources that directly evoke the expression of digital citizenship in the social studies textbook. There were 47 concepts, 21 visuals and 12 internet resources for digital citizenship in the social studies textbook. The study determined that the concepts of general network, mobile phone, internet and computer were repeated most frequently in the book. The topics in the 4st grade social studies textbook were enriched with quotes and images from internet sources and internet news that was thought to attract the attention of students. In addition, some access links that would direct the student to do more detailed research in digital environments are also shared.

Some internet resources used in the explanation of the subjects in the social studies textbook are presented. Each internet resource used was given as a bibliography at the bottom of the relevant page and at the end of the book. The study determined that 11 internet sources were quoted in the social studies textbook. The findings further highlighted that the quotations were made through the internet networks of current magazines, public-private institutions and newspapers. In addition, the content of the topics was enriched by making 7 different quotes directly from the internet news. Based on the findings, the study determined that the digital citizenship concepts were concentrated in certain learning areas of the primary school 4st grade social studies textbook and there was no proportional distribution among the themes.

Discussion

In this research, important data were obtained for students to acquire digital citizenship skills, but the study determined that the social studies textbook did not contain enough content to provide students with digital competence and awareness. Similarly, Kara and Atasoy (2019) and Turan and Karasu-Avcı (2018) found the primary school 4st grade social studies textbook

insufficient in the context of digital citizenship. Shim (2004) argues that in accordance with the technological developments in the world, textbooks and programs could not create content suitable for the purposes of social studies education. Öztürk (2021) stated that despite the increasing importance of technology, universities were insufficient in digital citizenship education of teachers. In the digital age, where technology develops rapidly and accordingly individual and social needs change, the updating periods of textbooks should be kept short.

According to the data obtained regarding the digital citizenship concept sub-dimensions of the research, the study determined that the digital literacy and digital security dimensions were the most frequently included sub-dimensions in the social studies textbook. With the COVID-19 pandemic, there were some changes in people's digital competencies (Geçgel & Uslu, 2021), there is no course called digital citizenship at primary, secondary, high school and undergraduate levels, however, it is included in courses such as social studies, citizenship, and the increasing importance of technology. Öztürk (2021) concluded that these subjects were insufficient and because of these reasons, the social studies textbook and curricula should be re-evaluated.

Pedagogical Implications

1. The study determined that the digital literacy dimension, one of the sub-dimensions of the concept of digital citizenship of the social studies textbook, gained intensity. The researcher recommended that concepts and topics that would raise awareness of students in the field of digital law, digital ethics, digital commerce, digital access and digital rights and responsibilities should be included in the textbook.

2. Descriptive studies are recommended in the context of the concept of digital citizenship and its sub-dimensions in curricular and textbooks at every grade level.

Araştırmanın Etik Taahhüt Metni

Yapılan bu çalışmada bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifatın yapılmamıştır. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde "Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi ve Editörünün" hiçbir sorumluluğunun olmadığı, tüm sorumluluğun Sorumlu Yazara ait olduğu ve bu çalışmanın herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğu sorumlu yazar tarafından taahhüt edilmiştir.

Kaynakça

- Adorjan, M. & Yau, H. L. (2015). Resinicization and digital citizenship in Hong Kong: Youth, cyberspace, and claims-making. *Qualitative Sociology Review*, 11(2), 160-178. <https://doi.org/10.18778-8077.11.2.11>
- Aldemir, C. & Avşar, M. N. (2020). Pandemiye dijital vatandaşlık uygulamaları. *Eurasian Journal of Researches in Social and Economics* (EJRSE), 7(5), 148-169.

- <https://dergipark.org.tr/en/pub/asead/issue/54658/738205>
- Algan, M. (2021). *Öğretmenlerin teknolojik yeterlikleri ile dijital vatandaşlıkları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Alghamdi, A. A. (2022). Digital transformation within Saudi education system: 2020 and beyond. *The Educational Review, USA*, 6(8), 419-425. <https://doi.org/10.26855/er.2022.08.014>
- Arı, E. S. (2021). Süper akıllı toplum: Toplum 5.0. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 455-479. <http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil/808359>
- Aslan, S. (2016). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi (Fırat, Dicle, Siirt, Adıyaman Üniversiteleri örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Aydın, A. (2015). Dijital vatandaşlık. *Türk Kütüphaneciliği*, 29(1), 142-146. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/807953>
- Bhat, S. A., Kansana, K., & Khan, J. M. (2016). A review paper on e-commerce. *Asya Journal of Technology & Management Research*, 6(1), 16-21. http://www.ajtmr.com/papers/Vol6Issue1/Vol6Iss1_P3.pdf
- Bitirim Okmeydan, S. (2017). Yeni iletişim teknolojilerini sorgulamak: Etik, güvenlik ve mahremiyetin keşiştiği nokta. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(1), 347-372.
- Brandau, M., Diley, T., Schaumleffel, C., & Himawan, L. (2022). *Digital citizenship among Appalachian middle schoolers: The common sense digital citizenship curriculum*. *Health Education Journal*, 81(2), 157-169. <https://doi.org/10.1177/00178969211056429>
- Bombardelli, O. (2021). *Digital citizenship and life long learning*. In: Auer, M., May, D. (eds). *Cross Reality and Science in Engineering REV 2020*. (pp. 817-826). *Advances in Intelligent Systems and Computing Book Series (AISC, volume 1231)*. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52575-0_67
- Calzada, I. (2022). How digital citizenship regimes are rescaling European nation-states. *Space and Polity*, 26(1), 44-52. <https://doi.org/10.1080/13562576.2022.2072197>
- Chou, C. C., Block, L., & Jesness, R. (2012). A case study of mobile learning pilot project in K-12 schools. *Journal of Educational Technology Development and Exchange*, 5, 11-26. <https://doi.org/10.18784/jetde.0502.02>
- Çark, Ö. (2020). Dijital dönüşümün işgücü ve meslekler üzerindeki etkileri. *International Journal Entrepreneurship and Management Inquiries*, 4(S1), 19-34.
- Çatlı, M. & Keskin, S. (2021). İnsan haklarının değişime açık konusu: Dijital vatandaşlık kavramı üzerine bir inceleme. *Ombudsman Akademik*, 7(14), 199-229.
- Çubukçu, A. & Bayzan, Ş. (2013). Türkiye'de dijital vatandaşlık algısı ve bu algıyı internetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımı ile artırma yöntemleri. *Middle Eastern and African Journal of Educational Research*, 5, 148-174.
- Demirkaya, H. & Karacan, H. (2019). Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafya görsellerine ilişkin öğrenci görüşleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 54-87. <https://doi.org/10.33206/mjss.474967>
- Deniz, L. (2010). Excessive internet use and loneliness among secondary school students. *Journal of Instructional Psychology*, 37(1), 20-23.
- Duran, E. & Ertan Özen, N. (2018). Türkçe derslerinde dijital okuryazarlık. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3(2), 31-46. <https://doi.org/11.11111/ted.xx>

- Eğedemir, M, P. (2017). *Yedinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabının görsel-metin ilişkisi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Emejulu, A. & Mcgregor, C. (2019). Towards a radical digital citizenship in digital education. *Critical Studies in Education*, 60(1), 131-147. <https://doi.org/10.1080/17508487.2016.1234494>
- Fernandez Prados, J. S., Lozano Diaz, A., & Ainz Glende, A. (2021). Measuring digital citizenship: A comparative analysis. *Informatics Basel*, 8(1), 18; <https://doi.org/10.3390/informatics8010018>
- Geçgel, Ş. & Uslu, S. (2021). *Dijital vatandaşlık* (Ed. T. Talan). Eğitimde dijitalleşme ve yeni yaklaşımlar (1.baskı). (ss.307-321). Efeakademi Yayınları: İstanbul.
- Gilster, P. (1977). *Digital literacy*. New York: Wiley Computer Pub.
- Gleason, B. & Von Gillern, S. (2018). Digital citizenship with social media: Participatory practices of teaching and learning in secondary education. *Journal of Educational Technology & Society*, 21(1), 200-212. <https://www.jstor.org/stable/26273880>
- Hakdar, E. (2022). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık ve temel teknoloji yeterlilik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Afyonkarahisar ili örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Afyon.
- Hava, K. & Gelibolu, M. F. (2018). The impact of digital citizenship instruction through flipped classroom model on various variables. *Contemporary Educational Technology*, 9(4), 390-404. <http://doi.org/10.30935/cet.471013>
- Henry, N., Vasil, S., & Witt, A. (2021). Digital citizenship in a global society: A feminist approach. *Feminist Media Studies* (14 June), 1-18. <https://doi.org/10.1080/14680777.2021.1937269>
- Hintz, A., Dencik, L., & Wahl-Jorgensen, K. (2017). Digital Citizenship and Surveillance Society. *International Journal of Communication*, 11(2017), 731-739. <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/viewFile/5521/1929>
- Hollandsworth, R., Donovan, J., & Welch, M. (2017). Digital citizenship: You can't go home again. *TechTrends*, 61(6), 524-530. <https://doi.org/10.1007/s11528-017-0190-4>
- International Society for Technology in Education (2018). *Citizenship in the digital age*. Retrieved from <https://elearninginfographics.com/citizenship-digital-age-infographic/>
- International Society for Technology in Education (2019). *ISTE standards for coaches*. Retrieved from <https://www.iste.org/standards/for-coaches>.
- International Society for Technology (2022). *Explore the ISTE student standards*. Retrieved from <https://www.iste.org/standards/iste-standards-for-students>
- Jeske, D. & Van Schaik, P. (2017). Familiarity with Internet threats: Beyond awareness. *Computers & Security*, 66, 129-141. <https://doi.org/10.1016/j.cose.2017.01.010>
- Schou, J. & Hjelholt, M. (2018) Digital citizenship and neoliberalization: governing digital citizens in Denmark. *Citizenship Studies*, 22(5), 507-522. <https://doi.org/10.1080/13621025.2018.1477920>
- Karaduman, H. & Öztürk, C. (2014). Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin öğrencilerin dijital vatandaşlık tutumlarına etkisi ve dijital vatandaşlık anlayışlarına yansımaları. *Journal of Social Studies Education Research*, 5(1), 38-78. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/179060>
- Karakuş Akçın, G. S. (2021). *Yetişkinlerin siber zorbalık davranımları ile dijital vatandaşlık becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. İstanbul.
- Karakuş Yılmaz, T. (2020). *Dijital haklar ve sorumluluk*. Dijital Okuryazarlık: Araçlar, Metodolojiler, Uygulamalar ve Öneriler (s. 159). Ankara: Nobel.
- Kara, T. & Atasoy, E. (2019). The research of social studies books and teaching program (2018) within the framework of digital citizenship nation and sub dimension. *Balıkesir University The Journal of Social Science Institute*, 22(41), 133-153. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.581917>
- Karaduman, H. & Öztürk, C. (2014). Sosyal bilgiler dersinde vjital Vatandaşlığa dayalı etkinliklerin öğrencilerin dijital vatandaşlık tutumlarına etkisi ve dijital vatandaşlık anlayışlarına yansımaları. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 38-78.
- Kavak, O. (2021). Sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanına yönelik dijital çizgi roman tasarımı: Minik vatandaşlar. *Journal of Innovative Research in Teacher Education*, 2(3), 243-265. <https://doi.org/10.29329/jirte.2021.408.5>
- Kurt, F. (2016). *Dünya bilim ve teknoloji mirasının farklı ülkelerdeki sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaları üzerine karşılaştırmalı bir inceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman.
- Lam, C. & C. Wong (2017). Challenges in digital literacy in English curriculum. In: *Proceedings of the teaching NLP for digital humanities workshop (Teach4DH)*, Humboldt-Universität zu Berlin. Retrieved from <https://ceur-ws.org/Vol-1918/lam.pdf>
- Lozano-Diaz, A. & Fernandez-Prados, J. S. (2019). Towards an education for critical and active digital citizenship in the university. *Revista Latinoamericana De Tecnologia Educativa-Relatec*, 18(1), 175-187. <https://doi.org/10.17398/1695-288X.18.1.175>
- Lozano-Diaz, A., Figueredo-Canosa, V., & Fernandez-Prados, J. S. (2020). Sustainable development goals and digital citizenship. ICIET 2020 8th International Conference on Information And Education Technology (pp. 212-215). Mar 28-30, 2020, Electr Network.
- Maden, S., Maden, A., & Banaz, E. (2018). Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitaplarının dijital okuryazarlık bağlamında değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55), 685-698. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20185537239>
- Martin, F., Gezer, T., & Wang, C. (2019). Educators' perceptions of student digital citizenship practices. *Computers in the Schools*, 36(4), 238-254. <https://doi.org/10.1080/07380569.2019.1674621>
- Metin, Ö (2021). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık yeterliliklerinin belirlenmesi*. Doctoral Thesis. Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- Milenkova, V. & Lendzhova, V. (2021). Digital citizenship and digital literacy in the conditions of social crisis. *Computers*, 10(4), 40: <https://dx.doi.org/10.3390/computers10040040>
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. 09 Aralık 2022 tarihinde <http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx> adresinden erişildi.
- Mossberger, K., Tolbert, C., & S. McNeal, R. S. (2007). *Digital citizenship: The internet, society, and participation*. London: MIT Press.
- Polat, F. M. & Özkartal, T. C. (2020). 2005 ve 2007 sosyal bilgiler öğretim programlarına göre yayınlanmış 5. sınıf sosyal

- bilgiler ders kitaplarının görsel kaynaklar açısından karşılaştırılması. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(8), 99-115. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/56449/769993>
- Ranchordas, S. (2020). We teach and learn online. Are we all digital citizens now? Lessons on digital citizenship from the lockdown. Retrieved from <http://www.icconnectblog.com/2020/05/we-teachand-learn-online-are-we-all-digital-citizens-now-lessons-on-digital-citizenship-from-thelockdown/>
- Reynolds, L. & Scott, R. (2016). *Digital Citizens: Countering Extremism Online*, Magdalen House, London.
- Ribble, M. & Bailey, G. D. (2006). Digital citizenship at all grade levels. *Learning Connections*, March 2006, 26-33.
- Ribble, M. (2008). Passport to digital citizenship: Journey toward appropriate technology use at school and at home. *Learning & Leading with Technology*, 36(4), 14-17. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ904288.pdf>
- Ribble, M. (2011). Digital citizenship in schools. *International Society for Technology in Education*, 32(4), 34-47.
- Ribble, M. (2012). Digital citizenship for educational change. *Kappa Delta Pi Record*, 48(4), 148-151. <https://doi.org/10.1080/00228958.2012.734015>
- Ribble, M. (2015). *Digital citizenship in schools: Nine elements all students should know* (3rd ed.). Washington DC: International Society for Technology in Education.
- Ribble, M. (2021). Digital citizenship in the frame of global change. *International Journal of Studies in Education and Science (IJSES)*, 2(2), 74-86. <https://doi.org/10.46328/ijses.30>
- Sadiku, M. N. O., Tembely, M. & Musa, S. M. (2018). Digital citizenship. *International Journal of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering*, 8(5), 18-20. <https://doi.org/10.23956/ijarcse.v8i5.606>
- Sakallı, H. (2015). *Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Sanabria Mesa, A. L. & Cepeda Romero, O. (2016). Education for digital competence in schools: digital citizenship. *Revista Latinoamericana De Tecnología Educativa RELATEC*, 15(2), 95-112. <https://doi.org/10.17398/1695-288X.15.2.95>
- Schou, J. & Hjelholt, M. (2018). Digital citizenship and neoliberalization: Governing digital citizens in Denmark. *Citizenship Studies*, 22(5), 507-522. <https://doi.org/10.1080/13621025.2018.1477920>
- Shim, M-H. (2004). *A Content analysis of the treatment of science-technology society topics in selected high school world history textbooks (1960-1997)*. Doctoral Thesis. Indiana: School of Education Indiana University.
- Şenel, M. (2022). Investigating the digital citizenship levels of ELT students within the scope of remote learning. *Journal of English Language Teaching and Linguistics (JELTL)*, 7(2), 327-347. <https://doi.org/10.21462/jeltl.v7i2.845>
- Şimşek, Ş. (2022). Türkçe ders kitaplarında dijital yetkinlik. *Turkish Studies-Education Science*, 17(3), 469-484. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.57919>
- Tan, T. (2011). Educating digital citizens. *Leadership*, 41(1), 30-32. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ965963.pdf>
- Torlakcık, C. (2011). *Fizyoterapi ve rehabilitasyonda dijital sağlık müdahalelerinin uygulanabilirliği: Çoklu metot çalışması*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Turan, İ. (2010). Student attitudes toward technology enhanced history education: Comparison between Turkish and American students. *Journal of Social Studies Education Research*, 1(1), 152-167. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jsser/issue/19095/202598>
- Turan, S. & Karasu Avcı, E. (2018). 2018 sosyal bilgiler öğretim programı'nın dijital vatandaşlık bağlamında incelenmesi. *Journal of Education and New Approaches*, 1(1), 28-38. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jena/issue/42984/519671>
- Wach, E. (2013). *Learning about qualitative document analysis*. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/259828893_Learning_about_Qualitative_Document_Analysis
- Walters, M. G., Gee, D., & Mohammed, S. (2019). A literature review: Digital citizenship and the elementary educator. *International Journal of Technology in Education (IJTE)*, 2(1), 1-21. <https://www.ijte.net/index.php/ijte/article/view/7>
- Yamaç, A. (2018). Yeni okuryazarlığa genel bir bakış: karar alıcılar, araştırmacılar ve öğretmenler için bazı öneriler. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 11(3), 383-410. <https://doi.org/10.30831/akukeg.370469>
- Yeşiltaş, E. & Kaymakçı, S. (2014). Sosyal bilgiler öğretim programının teknoloji boyutu. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(16), 314-340.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.